

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ—ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1930

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Ο ΣΥΝΤΡΟΦΟΣ ΤΟΥ ΡΗΓΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

Χαρισμένο στη ζωγράφο Κάκια Ξενοπούλου

Σάν άνοιξε τὰ μάτια του ὁ Γιάννης ὁ Καραβάς, μέσα στό μισοσκότεινο κελλί του ξαναβρέθηκε· στό ἴδιο πάντα λασπωμένο χῶμα ξαπλωμένος, μέ τίς βαριές στά πόδια του ἀλύσιδες, κι' ἀπάνωθι του τὸ γλυστερό, τὸ μαυρισμένο τοῖχο πού κάθε τόσο ἔσταζε καί μιὰ σταλαγματιά, σὰ νάταν, λές, ἀπὸ τὰ δάκρυα κεινῶν πού πέρασαν μαῦρα μερόνυχτα κεῖ μέσα.

Ἐχοίταξε γύρω του κ' εἶδε πού κοιμόντουσαν βαριά τῆς φυλακῆς του οἱ σύντροφοι, ὁ ἓνας πλάι στόν ἄλλο. Κοντά του ὁ Ρήγας καί παρακάτω ὁ Τορούντζιας, ὁ Κορωνίδης κ' οἱ ἄλλοι. Μαζί μέ χνώτα ἀπὸ ἀπλυτα κορμιά ἔνωσε τῆς μούχλας τῆ βρώμα καί τῆς λάσπης.

Κι' ὁ Γιάννης μάταια ἀναζήτησε τοῦ ὀνειράτου τὰ ἠλιολουομένα μεσημέρια, τὰ γάργαρα νερά τῆς φαντασιᾶς του, καί τῆ Ραλλοῦ, τῶν δεκάξη χρόνων τὴν κορασιά, τὴν ὠμορφουγατέρα τῆς γειτόνισσας, μέ τὰ μεγάλα μάτια τὰ γλυκά καί τίς μακριές πλεξούδες.

Ἐσφάλησε τὰ μάτια του, ξανά στά περασμένα νὰ γυρίση, καί στήν αὐλή τοῦ πατρικοῦ του ξαναβρέθηκε μωρὸ παιδί, σάν ἦταν τότες στά χρόνια τὰ καλά.

Κ' ἦταν ἓνα Σάββατο. Μάης μήνας. Ἡ μάγνα του μέσα στήν κάψα τοῦ μεσημεριοῦ ἔβαλε τῆ ποδιά τῆς τὴν παλιά κι' ἀνασκουμπώθηκε νὰ κουβαλήση τὸ θρουμπὶ στό φούρνο. Γιὰ τὸ Γιάννη, τὸ Σάββατιάτικο ἀπομεινέρο ἦταν σὰ μέρα γιορτινῆ, κ' ἦταν ἡ χαρά του νὰ παρασταθῆ κοντά στοῦ φούρνου τὸ ἀναμμα, τὸ πύρωμα, στό ἔμπα τῶν ψωμιῶν, νὰ ἰδῆ καί νὰ καμαρώση τῆ φωτιά καί τὸν καπνὸ τὸν ὀλάσπρο πού γέμιζε τὸ σπίτι ὀλάκερο καί τὸ μοσκοβολοῦσε μέ τοῦ

θρουμπιοῦ τῆ μυρωδιά. Νὰ τρέξη ὕστερα ἀπάνω-κάτω στήν αὐλή, νὰ ξεφωνήση, νὰ πιτσιλίση τὰ πόδια του στ' αὐλάκι, καί σάν ἀποκάμη πιά, νὰ κάτση στή μεγάλη τῆ μουριά ἀπὸ κάτω, καρτερώντας τὸ ζεστὸ ψωμί.

Καί σάν ἔπεφτε τὸ δειλινὸ κι' ἔρχότανε τὸ σούρουπο μέ τῆ δροσιά του, μεγάλωνε κ' ἡ λαχτάρα του ἡ κρυφὴ πότε νὰ φανῆ, πότε ν' ἀρχότανε ἡ Ραλλοῦ μέ τὸ ζεστὸ ψωμί στό χέρι, πού τὸ φερνε ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς μέσο στήν κεντημένη μαντηλιά, καί νὰ τῆς δώση ἡ μάγνα του ἀπ' τὸ δικό τους—συνήθεια παλιά στή γειτονιά— κ' ἔνωθε χαρὰ πρωτόφαντη σάν ἦτανε σιμά τῆς, κι' ἄς ἦταν πιὸ μεγάλη του τρεῖς χρόνιας.

Μέ τίς γλυκὲς τίς θύμησες ἦρταν κ' οἱ μαῦρες. Ἐνα πρωτὶ πού ξύπνησε, μέσ στί Δευτερογιοῦνη, μέ τῆ θέρμη νὰ καίη ὄλο τοι τὸ κορμί, κ' ἦταν μέρες πού σάν καμῖνι πυρωμένο τοῦ φαινότανε ἡ κάμαρη· κ' ἦρθαν οἱ νύχτες οἱ ἀτέλειωτες μέ τὰ παραμιλητά. Στὸ προσκεφάλι νυχτοξημερωνότανε ἡ μάγνα του, μαντηλιά στό φλογισμένο μέτωπο γιὰ νὰ τοῦ βάζη, βουτηγμένα στό ροδόσταμα καί τὸ κρῦο νερό. Μὰ ἡ θέρμη δὲν ἔκοβε κ' ἔφτασε καιρὸς πού ὄλοι τους εἶπαν πὼς δὲν ἦταν γιὰ ζωή. Ἡ μάγνα του ἔπαθε τότες, σάν τρελλὴ μὴν τονε χάση καί τοῦτον πού τῆς ἔμεινε. Χήρα γυναῖκα ἦτανε κι' ἔθαψε δυὸ παιδιά.

Ἐτρεξε στίς ἐκκλησιὲς κεριὰ νανάφη. δὲν ἄφησε εἰκόνημα στή γειτονιά νὰ μὴ τὸ κουβαλήση, κ' ἔφερε ἀπὸ τὰ μοναστήρια συναλείμματα Στοῦ Κόκκου τὴν Παναγιὰ ἀκόμα τὸν ἔταξε, στή χάρη τῆς νὰ τὸν πάη σὴν γιατρευτῆ. Κι' ἄκουσε ὁ Θεὸς τὰ παρακάλια

της, τὸ γιάτρεψε καὶ τὰ χλωμά του μάγουλα ξανάνθισαν.

Σὰν τὸν ξενητεμένο πού γυρίζει ἀπὸ λιμὰνια μακρινά—μὴ δὲ γύριζε καὶ τοῦτος ἀπὸ τὸ Χάρο;— ἔτσι ἐρχόντουσαν νὰ τὸν ἴδουνε κάθε δειλινὸ ἀπὸ τὴ γειτονιά καὶ νὰ τοῦ φέρουν πότε γάλα, πότε φρέσκα αὐγά, καὶ νὰ βαστοῦν τῆς μάννας του σύντροφιά Ἰσαμὲ νὰ νυχτώσῃ.

Κάπως τοῦ φάνηκε, τὴν πρώτη μέρα πού σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κρεβάτι καὶ πάτησε τὸ πόδι του χαμαί! Τοῦ ἴηθε νὰ κλάψῃ ἀπὸ τὴ χαρά του, καὶ πάλι σὰν πρωτοπῆγε στὴν ἐκκλησιὰ καὶ βίαστηξε ἐξαφτέρυγο. Καὶ τὸ Δεκαπενταῦγουστο, ἀνήμερα τῆς Παναγιαῆς, μετάλαθε καὶ φίλησε τὸ χέρι τοῦ δεσπότη, κι' ἔφαγε μακρόρρωγο σταφύλι ἀπ' τὴν κληματαριά τους.

Ἰσπερα, μέσα στὸ ἔμπα τοῦ Σεπτέμβρη, πού πῆγε πισωκάπουλα τῆς μάννας του στὸ τάμα, στοῦ Κόκκου τὸ μοναστήρι ποῦχει τὴν Παναγιαὶ τὴ χιλιόχρονη. Τρεῖς μέρες στρατοκοποῦσαν μὲς στὸ λιοπύρι, καὶ σὰ γύρισαν, ἡ μάννα του τὸν ἔβαλε στὴν τέχνη, κοντὰ στὸ θεῖό του, νὰ γενῆ μαραγκός, μάστορης καλὸς σὰν τὸ συχωρεμένο τὸν πατέρα του.

Μὰ πού ἴηρθαν μαῦρα χρόνια καὶ ξέπεσαν οἱ δουλιές! Ψωμί ξερὸ νὰ φάγῃ ὁ κόσμος δὲν εἶχε. Ἡ φτώχεια ρῆμαζε τὴ χώρα. Σφάλγησε ὁ θεὸς του τὸ μαγαζί, κι' ὁ Γιάννης ξαναθυμῆθηκε τὰ βράδια πού πέρασεν ἀγρυπνώντας. Καὶ κείνο τὸ σπερνὸ—πού νὰ κατῆ ἡ ὥρα καὶ ἡ στιγμή!—πού τὰποφάσισε μὲ τοὺς ἄλλους νὰ ξενητευτῆ μακριὰ καὶ νὰ μὴ γυρίσῃ πιά, παρὰ σὰν γενῆ ἄρχοντας μὲ λεφτὰ πολλά.

Δὲν ἄκουσε τῆς μάννας του τὰ παρακάλια καὶ δὲν τὴ λυπήθηκε, πού θὰ τὴν ἄφηνε χηρευάμενη γυναῖκα, μόνη της στὸν κόσμο. Μὰ τί ἔφταιγε κι' ὁ ἴδιος! μὴ δὲν τὸν πλάνεψε καὶ τοῦτον ἓνα ὄνειρο, καὶ στῆς μάννας του τὰ κλάμματα δὲν τῆς ἔλεγε γιὰ παρηγοριά πὼς θὰ τῆς ἔστειλε λεφτὰ κάθε τόσο, κι' ἀκόμα πὼς θὰ φύλαγε καὶ στὴ μπάντα γιὰ νάρθη στὸ τόπο του μιὰ μέρα νὰ παντρεφτῆ.

Κι' ἀνατρίχιασε, σὰ θυμήθηκε, τὴν ὥρα τὴ στερνῆ τοῦ χωρισμοῦ, πού τὸν σφιχταγκάλιαζε ἡ μάννα του καὶ τὸν φιλοῦσε καὶ τοῦλεγε μὲς τ' ἀναφυλλητὰ νὰ μὴν τῆς φύγῃ. Καὶ σὰν κίνησε, πού ἔπεσε κάτω ἡ μάννα του καὶ τραβοῦσε τὰ μαλλιά της, πὼς τοῦ ἴηθε κείνη

τὴ στιγμή ὄλα νὰ τὰ παρατήσῃ, γιὰ πάντα νὰ μείνῃ κοντὰ της!

Μὰ μίσεψε καὶ μὲς στὴν ξενητεία τὴ μαύρη πέρασε μέρες κακές. Γιὰ νὰ βγάλῃ τὸ ψωμί του ὡς καὶ χαμάλης δούλεψε, ὡς πού μιὰ μέρα ἡ μοῖρα τὸν ἔφερε στὴν Πέστη, κ' ἔδωσεν ὁ Θεὸς καὶ βρεθήκανε πονετικοὶ Ρῶμιοὶ νὰ τοῦ παρασταθοῦν.

Καὶ τοῦ ἠύρανε δουλειὰ στὴν ἐκκλησιὰ, γιὰ καντηλανάφτη. Ἰόκρουσε τῆς μάννας του, σὰν τῆς ἔγραψε τὸ τί ἔπαθε, καὶ μὲ δική του στέρηση τῆς ἔπεψε ἓνα χρυσὸ καὶ δυὸ ἀσημένια στόνομα τοῦ δεσπότη.

Μιὰ μέρα, ὕστερ' ἀπὸ καιρὸ, σὰν ἀπολειτούργησεν ἡ ἐκκλησιὰ, ἔμεινε μόνος του στὸ νάρθηκα καὶ διάβαζε, γιὰ ὥρα πολλή, ἓνα χαρτί τοῦ Ρήγα, πού τοῦ ἀνοιξε τὰ φύλλα τῆς καρδιάς καὶ γέμισε ἡ ψυχὴ του μὲ χαρὰ πού δὲν τὴν εἶχεν ὡς τὰ τότε ξαναγιώσει.

Κι' ἐπλασεν ὄνειρα, σὰ θὰ ξαναγύριζε στὸ νησί πού ἔτρεμε κάτω ἀπὸ τὸ πόδι τοῦ Βαλῆ, πὼς πιά οἱ Χριστιανοὶ δὲ θὰ παραμέριζαν σὰν ἔβλεπαν τὸ Χότζα, κι' οὔτε θὰ κατέβαιναν ἀπὸ τὸ ζῶ, οἱ μπέηδες νὰ προσπεράσουν.

Καὶ ζήτησεν ἀπὸ τὸν Τορούντζια κι' ἄλλα χαρτιά, καὶ κάθε νύχτα τὰ διάβαζε μὲ λαχτάρια, καὶ τόση ἦταν ἡ χαρὰ του, πού. ἂν δὲν τὸν ὠρkiζαν νὰ τὸ βαστήξῃ μυστικό, θὰ τᾶγραφε στῆς Κύπρου τὸ δεσπότη, νὰ πῆ καὶ στοὺς συντοπίτες του νὰ ἐτοιμαστοῦν, γιὰτὶ νόμιζε ὁ φτωχὸς πὼς ὄλα πού ἔγραφεν ὁ Ρήγας ἦταν γρήγορα νὰ γενοῦν.

Μὰ τὰ ψέμματα δὲ βάσταξαν πολὺ καὶ φάνηκεν ἡ μαύρη ἀλήθεια. Μιὰ μέρα τὸν τσακίωσαν καὶ τοῦτον σὰν τοὺς ἄλλους. Δὲν χάθησαν ἀπὸ τὸν κόσμο οἱ προδότες, καὶ τότες κατάλαθε πὼς δὲν ἦταν, παρὰ πέντ' ἔξη ἀνθρώποι νὰ παλέψουν μὲ τῆς Τουρκιάς τ' ἀσκέρια πού δὲν εἶχαν τελειωμό.

Καὶ πιδὸ πολὺ τότες λαχτάρησε τὸ σπίτι του καὶ τὴν παλιά του τὴν αὐλή, τὴ μάννα του πού τὸν πρόσμενε κλώθοντας τ' ἀδράχτι, καὶ τὴ Ραλλοῦ τὴ λυγερή, πού τὴ θαρροῦσε πάντα κορασιά, πάντα ἔτσι ὠμορφῆ, κι' ἓνα ζεστὸ ψωμί ἀποθύμησε, σταράτο, μαῦρο. Νὰ ξανακάτῃ ἐλαχτάρησε καλοκαιριοῦ ἓνα βράδυ κοντὰ στ' αὐλάκι τοῦ νεροῦ, τῆς νύχτας τὴ δροσιά γιὰ νὰ χαρῆ.

Μὰ κεί πού μὲ τὰ μάτια του κλειστὰ γύριζε στὰ περασμένα, ἄκουσε κάτι σὰ φωνές κι' ἔνωσε νὰ τὸν χτυπᾶ στὸν ὦμο ἓνα χέρι.

Ἄνοιξε τὰ μάτια τρομαγμένος, νομίζοντας πὼς ἦταν πάλι ὁ φύλακας, στὴν ἐξέταση νὰ τὸν πάη. Μὰ μπρὸς του εἶδε τὸ Ρήγα μὲ τὰ πυκνὰ μαλλιά του τ' ἀνκκατωμένα καὶ κείνα τὰ μεγάλα μάτια του ποὺ ἔβγαζαν φωτιές, νὰ τοῦ λέη μὲ τὴ βαρεῖά φωνή ποὺ ἔφτανεν ὡς τὴν καρδιά: «Σύπνα κι' ἄσε τὰ ὄνειρα! Ἔλα σήκω ἀπάνω, κι' ἂν πάμε μεις οἱ τωρινοί, τὰ κόκκαλά μας θὰ βλαστήσουν. Ἡ Ρωμιοσύνη θὰ νάναστηθῇ. Ἡ Τουρκιά εἶναι χαμένη. Ὅπως ξυπνήσαμε ἔμεις, οἱ πέντε δέκα νομάτοι, μεθ' αὐτοῦ θὰ γενοῦμε ὀλάκερο φουσατό νὰ συνεπάρη τὴ Βλαχιά, τὴ Ρούμελη, τὴν Πόλη, τὰ Μωριά καὶ τὰ νησιὰ κεῖ κάτω».

Ἀνασηκώθηκεν ὁ Καρατζᾶς, τοῦ Ρήγα τὰ λόγια γιὰ νὰκούση, κι' ἐνωσε πάλι νὰ τοῦ φτέρωνῃ ἢ καρδιά κι' οἱ μαῦροι λογισμοὶ νὰ φεύγουν.

Μέσα στὴ μέση ὁλονῶν, ὁ Ρήγας, χωρὶς νὰ σταματήσῃ, τοὺς ἔλεγε μὲ δυνατὴ φωνή:

— Κι' ἂν μᾶς σκοτώσουν, βρὲ παιδιὰ, τί θὰ μᾶς πάρουν, ἐξὸν ἀπὸ μιὰ ψυχὴ ποὺ τὴ χρωστάμε καὶ τούτῃ στὸ Θεό; Τί σήμερα τί αὔριο; Ἐκεῖ θὰ πάμε ὅλοι. Μὰ κι' ἂν τὸ πάρη τὸ κεφάλι: μᾶς ἢ Τουρκιά, θεὰ σταθῇ ἀφορμὴ νὰ κατεβοῦν οἱ Ρῶσοι, νὰ τρέξουν οἱ Φραντζέζοι, ν' ἀναστηθῇ ἢ γενιά μας».

Ἔτσι κι' ἄλλα λάλησεν ὁ Ρήγας γιὰ ὦρα πολλή, κι' ὁ Καρατζᾶς ξέχασε πάλι τὴ μάνα του καὶ τὴ Ραλλοῦ, καὶ δὲ βίασταξε νὰ μὴν πάη ὡς κοντὰ του, κι' ἀγκαλιάζοντάς τον μὲ μάτια θακρυσμένα, τὸν φίλησε καὶ τοῦπε δυνατὰ: «Μαζί σου θάμαστε ὡς τὴν ὦρα τὴ στερνή».

* *

Τὴν ἴδια νύχτα τοὺς βγάλανε ἀπὸ τὴ φυλακὴ. Μὲ συνοδεία τοὺς πῆγαν στὸ Βελιγράδι γιὰ νὰ τοὺς δώσουν στὴν Τουρκιά. Μιὰ νύχτα πάλι τοὺς πνίξανε καὶ τὰ κορμιά τους τάρριχναν στὸν ποταμό. Μὰ τὰ κόκκαλά τους, σὰν ποὺ τῶπε ὁ Ρήγας, ριζοδόλησαν.

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΑΙΜΙΛΙΟΣ

Σημ.— Γιὰ τὴ Γιάννη Καρατζᾶ υπάρχουνε λιγοσιές ἱστορικὲς πληροφορίες εἰς τὰ ἔγγραφα τοῦ Ἀρχαίου τῆς Θεσσαλίας ποὺ ἐξέδωκε ὁ Legrand, εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Σπ. Λάμπρου γιὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Ρήγα Φεραίου, καὶ στὸ τελευταῖον βιβλίον τοῦ καθηγητοῦ κ. Ἀμάντου μὲ τὰ νεώτερα ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴ σύλληψιν καὶ φυλάκισιν τοῦ Ρήγα.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ εἶναι ἐξαιρετικὰ χαρακτηριστικόν, εἶναι ὅτι μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους συντρόφους τοῦ μεγάλου βάρδου τῆς ἐλληνικῆς ἐλευθερίας, ἢ μακρινῆ, μὰ πάντα ἐλληνικῆς Κύπρου ἐπέροσαρα ἔνα πιεθὲ τῆς.

A. A.

Σ' ΑΥΤΟΥΣ ΠΟΥ ΦΘΙΝΟΥΝ ΝΕΟΙ

(ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ)

Τῆς ζωῆς ἀπόκληροι κι' ἀπελλιτισμένοι,
μὲ μιὰ ἀγωνία προσμένουν θλιβερὴ
τὸ θάνατο, στὸν πόνο τους δοσμένοι.
Τὸ βλέμμα τους νοσταλγικὸ ἱστορεῖ
πὼς κάποτες ὑπήρξανε καιροὶ
ποὺ γι' αὐτοὺς ἢ χαρὰ δὲν ἦταν ξένη.
Ὅμως μιὰ μοῖρα πρόσταξε σκληρὴ
στοὺς ζωντανοὺς νὰ ζοῦνε πεθαμένοι.

Ἄπὸ τὸν ἴδιον πόνο ἀδελφωμένοι,
δυὸ-δυὸ τοὺς βλέπεις νὰ τραβοῦν ὠχροί,
τὴν ὦρα ποὺ μιὰ θλίψη μᾶς βαραίνει,
τὴν ὦρα ποὺ τὸ μούχρωμα βαρὺ
πέφτει γιὰ νὰ τυλίξει μιὰ ἀνθηρὴ
νιότη, ποὺ τὸ σκουλήκι τὴ μαραίνει,

γιατὶ μιὰ μοῖρα πρόσταξε σκληρὴ
στοὺς ζωντανοὺς νὰ ζοῦνε πεθαμένοι.

Πεθαίνουνε μιὰν ἀνοιξὴ ἀνθισμένη,
ἢ φθινοπώρου μέρα βροχερὴ,
ὅταν ἢ γῆ ριγεῖ κιτρινιασμένη,
ὅταν τὰ φύλλα πέφτουν ἀπ' τὴ δρῦ,
κι' ἔχουν χλωμὴ τὴν ὄψη μὰ ἰλαρὴ,
γιατὶ μαζὶ κι' ὁ πόνοσ τους πεθαίνει,
ἀφοῦ μιὰ μοῖρα πρόσταξε σκληρὴ
στοὺς ζωντανοὺς νὰ ζήσουν πεθαμένοι.

Μ' ἂν ἢ ζωὴ τους εἶναι ἔτσι πικρὴ,
ἀπ' τοὺς Θεοὺς αὐτοὶ εἶναι οἱ διαλεγμένοι,
Γι' αὐτὸ κάνεις δὲν πρέπει ν' ἀπορεῖ
στοὺς ζωντανοὺς πὼς ζοῦνε πεθαμένοι.

Θεσσαλονίκη

ΑΝΘΟΥΛΑ ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ